

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Emelie Almqvist

Skuldsanering - ur ett skatterättsligt perspektiv

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Christina Moëll

Termin för examen: period 1 HT2017

Innehåll

SUMMARY	4
SAMMANFATTNING	6
FÖRORD	8
FÖRKORTNINGAR	9
1 INLEDNING	10
1.1 Bakgrund	10
1.2 Syfte och frågeställning	11
1.3 Avgränsning	11
1.4 Metod och material	12
1.5 Disposition	14
2 SKULDSANERING	15
2.1 Syftet med skuldsanering	15
2.2 Skulderna	17
2.3 Villkoren för skuldsanering	18
2.3.1 Kvalificerad insolvens	19
2.3.2 Skälighet	23
2.4 Förfarandet i korta drag	27
3 SKULDER TILL DET ALLMÄNNA	30
3.1 Preskription	30
3.2 När uppstår skatteskulden?	32
3.3 Avräkning av överskjutande skatt	34
3.4 Latenta skatteskulder	35
4 SKATT OCH SKULDSANERING	36
4.1 Skönstaxering	36
4.1.1 Norrtälje tingsrätt Mål nr Ä 623-16	37
4.1.2 Kristianstad tingsrätt Mål nr Ä 1412-15	38

4.2	Ställföreträdaransvar enligt skatteförfarandelagen	39
4.2.1	NJA 1998 s. 259	40
4.2.2	RH 1996:7	40
4.2.3	NJA 2003 s. 437	41
4.2.4	Göteborgs tingsrätt Mål nr Ä 1496-16	41
4.2.5	Värmlands tingsrätt Mål nr Ä 1995-16	43
4.3	Illojalt beteende	44
4.3.1	Södertörns tingsrätt Mål nr Ä 13952-16	44
4.3.2	Ystad tingsrätt Mål nr Ä 1364-14	46
5	ANALYS	48
5.1	Kvalificerad insolvens och preskription	48
5.2	En skatteskulds uppkomsttidpunkt	49
5.3	Skatteverkets kvittningsrätt	52
5.4	Latenta skatteskulder	53
5.5	Skönstaxering	55
5.6	Ställföreträdaransvar och kriminalitet	56
5.7	Illojalt beteende	59
5.8	Slutsats	61
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	66
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	68

Summary

The institute of debt reconstruction was founded as a last resort to help people who are heavily in debt to get their finances in order. The first law of debt reconstruction was founded in 1994 to meet the needs created by the banking crisis in the early 1990's. After that the debt reconstruction procedure has evolved and simplified, and last year came the third version of the law of debt reconstruction. The need for debt reconstruction is great and gets greater for every year that passes.

The paper highlights cases where the debtor that applies for debt reconstruction have, or is about to receive, tax debts. And how this affects the assessment of the debtors' possibility to pay their debts in foreseeable time and that if the debt reconstruction is reasonable with regards to their personal and financial circumstances. It also includes cases that regards three different types of potential rejection grounds when it comes to the assessment of the debt reconstructions reasonability. And these are discretionary assessment, liability of a representative according to the Tax Procedures Act and unfair behaviour.

In the analysis chapter a discussion is held on the basis of the problems that arises specially for tax debt and the cases that are accounted for in each field. It reveals that tax debts, because of their specific rules of limitation, can influence the assessment of the debtors, that apply for debt reconstruction, possibility to pay their debts in foreseeable time. That the occurrence time of tax

debts and the Tax Agency set-off right can cause problems if it occurs after a decision to initiate debt reconstruction but before the final decision has gained legal force. Final taxes and latent taxes can also, in worst case scenario, lead to a cancellation of the debt reconstruction.

The courts are not lenient on tax debts that have their origin in discretionary assessment, liability of a representative or unfair behaviour when it comes to the assessment of the reasonability of debt reconstruction. In case of discretionary assessment, the court almost always requires that the debtors first settle their dealings with the Tax Agency, and in cases of liability of a representative and unfair behaviour a reasonable time should have gone by before a debt reconstruction may be considered.

Sammanfattning

Skuldsaneringsinstitutet kom till för att hjälpa överskuldsatta människor att lösa sina ekonomiska problem när det till synes inte fanns någon annan utväg. Den första svenska skuldsaneringslagen tillkom år 1994 för att möta de behov som bankkrisen under början av 1990-talet hade skapat. Efter det har skuldsaneringsförfarandet utvecklats och förenklats, och förra året kom den tredje versionen av skuldsaneringslagen. Behovet av skuldsanering är stort och blir större för var år som går.

Uppsatsen belyser de fall när gäldenären som ansöker om skuldsanering har, eller kommer att få, skatteskulder. Och hur detta påverkar bedömningen av huruvida hen är kvalificerat insolvent eller inte, samt om det är skäligt att hen beviljas skuldsanering. Den behandlar även rättsfall som berör tre olika potentiella avslagsgrunder när det kommer till bedömningen av om det är skäligt att bevilja skuldsanering, och dessa är skönstaxering, ställföreträdaransvar enligt skatteförfarandelagen och illojalt beteende.

I analyskapitlet förs en diskussion utifrån den problematik som uppkommer särskilt för skatteskulder och de rättsfall som har redogjorts för inom respektive område. Det framkommer att skatteskulder på grund av sina särskilda preskriptionsregler kan påverka huruvida en gäldenär som ansöker om skuldsanering anses vara kvalificerat insolvent. Att skatteskuldens uppkomsttidpunkt och Skatteverkets kvittningsrätt kan ställa till

bekymmer om den inträffar efter ett beslut om inledande av skuldsanering men innan det slutgiltiga beslutet har vunnit laga kraft. Slutlig skatt och latent skatteskulder kan dessutom i värsta fall kan leda till att en skuldsanering upphävs.

När vi kommer till huruvida det är skäligt att bevilja skuldsanering så ser rättsväsendet inte med blida ögon på skatteskulder som har uppkommit genom skönstaxering, ställföreträdaransvar eller illojalt beteende. Vid skönstaxering krävs det nästan alltid att gäldenären först ordnar upp sina mellanhavanden med Skatteverket, medan det vid ställföreträdaransvar och illojalt beteende bör ha gått en ansevärd tid från det att skulderna uppstod till dess skuldsanering kan bli aktuellt.

Förord

Jag vill rikta ett stort och innerligt tack till min handledare Christina Moëll. För utan hennes uppmuntrande och stöttande ord hade denna uppsats ännu en gång bara stannat vid ett halvhjärtat försök. Tack för ditt engagemang!

Jag vill även tacka min man som tappert har kämpat med att underhålla våra båda barn så att mamma har kunnat skriva i fred. Tack älskling för att du tror på mig när jag knappt gör det själv.

Slutligen vill jag också tacka min före detta kollega Lovisa för den fantastiska servicen med tillämpliga rättsfall. Tack min vän! Är det nu jag ska säga ”nailed it” och hoppas på att jag har lyckats göra en någorlunda vacker igelkott?

Till alla er som precis som jag har tagit extra lång tid på er att börja skriva, det är aldrig för sent! Det tog mig tolv år, men nu är jag äntligen klar.

Förkortningar

Bet.	Betänkande
CSN	Centrala Studiestödsnämnden
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
NJA	Nytt juridiskt arkiv
PoIT	Post och Inrikes Tidningar
Prop.	Proposition
RH	Rättsfall från hovrätterna
SOU	Statens offentliga utredningar
TR	Tingsrätten

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Skuldsaneringsinstitutet kom till för att hjälpa överskuldsatta människor att lösa sina ekonomiska problem när det till synes inte fanns någon annan utväg. Efter att kreditmarknaden avreglerades under åren 1983 - 1985 ökade utbudet och efterfrågan på krediter. Bankernas utlåning ökade dramatiskt under åren 1986 - 1988, och folk använde i stor utsträckning sina lånade pengar till att köpa bostäder och värdepapper, vilket i sin tur innebar att priserna på dessa marknader steg med ca 70 procent under åren 1985 - 1990. Slutresultatet blev en finansiell bubbla som sprack i början av 1990-talet. Den första svenska skuldsaneringslagen tillkom år 1994,¹ för att möta de behov som bankkrisen nu hade skapat.²

Efter det har skuldsaneringsförfarandet utvecklats och förenklats och vi är nu inne på den tredje versionen av skuldsaneringslagen.³ Behovet av skuldsanering är stort och blir större för var år som går. Om vi tittar på statistiken från Kronofogden över antalet ärenden under perioden 2007 - 2016 så ser vi att antalet inkomna ärenden nästan har fördubblats från år 2007 (6 831 st.) till år 2016 (12 395 st.). Av dessa ärenden utmynnade ca. 44 procent i ett beslut om skuldsanering år 2007 (2 456 st.) jämfört med 62 procent år 2016 (7 592 st.).⁴

¹ Skuldsaneringslag (1994:334)

² Överskuldsättningens orsaker och konsekvenser, 2008 s. 9 ff.

³ Skuldsaneringslag (2016:675)

⁴ Kronofogden, Detaljerad statistik avseende skuldsaneringsärenden 2007 till och med 2016

1.2 Syfte och frågeställning

Jag har under åren 2012 – 2016 varit anställd som skuldsaneringshandläggare på Kronofogden, och har således fått en bra inblick i hur skuldsaneringsinstitutet fungerar i praktiken.

Jag vill med min uppsats särskilt belysa de fall när gäldenären som ansöker om skuldsanering har, eller kommer att få, skatteskulder och hur detta påverkar bedömningen av huruvida gäldenären är kvalificerat insolvent samt om det är skäligt att personen i fråga beviljas skuldsanering. Frågorna som jag ämnar besvara i min uppsats är följande:

- Påverkar skatteskulder bedömningen av huruvida en person betraktas som kvalificerat insolvent eller inte, och i så fall hur?
- Påverkar skatteskulder bedömningen av huruvida det är skäligt att en person beviljas skuldsanering, och i så fall hur?
- Är det någon särskild problematik som enbart uppkommer i fråga om skatteskulder?

1.3 Avgränsning

Tanken med min uppsats är att belysa de fall när skatteskulder, befintliga eller latent/framtida, direkt eller indirekt påverkat en gäldenärs möjlighet att få skuldsanering samt utformningen av denna. För att kunna göra detta behöver jag även berätta om två av de kriterier som måste vara uppfyllda för att få en skuldsanering; kvalificerad insolvens och allmän skälighet.

Jag kommer dock inte att göra någon utförligare genomgång av de fall där en gäldenär har blivit nekad skuldsanering på grund av att hen inte har uppfyllt kriterierna baserat på andra skäl än just skatteskulder. Jag har istället inriktat mig på rättsfall som berör tre olika avslagsgrunder när det kommer till skatteskulder, och dessa är skönstaxering, ställföreträdaransvar enligt skatteförfarandelagen och illojalt beteende. Därutöver kommer vissa fall beröras som en jämförelse mellan skatteskulder och andra skulder i skuldsaneringsinstitutet.

Jag kommer även göra en kortare genomgång över hur själva skuldsaneringsförfarandet är upplagd i praktiken för att läsaren ska få en övergripande kännedom. Jag kommer dock inte gå närmare in på någon av delarna i förfarandet, då det utrymmesmässigt inte skulle fungera.

Under år 2016 tillkom det en ny möjlighet att för skuldsanering för aktiva företagare, så kallad F-skuldsanering. Vissa av resonemangen angående just skatteskulder kring aktiva företagare är även tillämpliga för privatpersoner som söker skuldsanering, varför dessa då till viss del kommer att användas i min text. Dock kommer F-skuldsanering som sådan inte att behandlas då det av utrymmesskäl inte är möjligt.

1.4 Metod och material

För att besvara mina frågeställningar kommer jag att använda mig av traditionell juridisk metod (rättsdogmatisk metod) för att identifiera vilka rättskällor jag behöver. Jag har fokuserat på förarbetena till skuldsaneringslagen och rättsfall. Många av dem

är från tingsrätterna men även från högre instanser. Anledningen till att jag har använt mig av avgöranden från tingsrätterna är att det på många områden saknas rättsfall från högre instans. Även om jag självklart hade föredragit att använda mig av prejudicerande avgöranden, medför bristen på dessa att jag har fått nöja mig med det material som finns att tillgå.

Jag har även till viss del tagit stöd av doktrin. Det finns dock inte särskilt mycket skrivet just om skuldsanering, och en del av det som tidigare har skrivits är inte längre tillämpningsbart på grund av den nya skuldsaneringslagen som trädde i kraft år 2016.

Då jag själv har jobbat med skuldsanering under flera år finns det naturligtvis en risk för att min kännedom om skuldsaneringsinstitutionen och dess bedömningar färgar bilden som jag kommer att måla upp. Under min tid som skuldsaneringshandläggare var det jag som gjorde bedömningarna kring bland annat kvalificerad insolvens och skälighet. Om det fanns prejudicerande avgöranden, och i andra hand avgöranden från tingsrätterna, utgick bedömningarna från dessa. I de fall det inte fanns något att ta stöd i så var det dock upp till mig som handläggare att tolka lagen och redogöra för min bedömning, samt skälen för denna. Min förhoppning är dock att kunna ge en nyanserad och rättvisande bild av hur bedömningen går till, och vara tydlig när det kommer till vad som är mina åsikter och vad som är lagstiftarens eller domstolarnas ståndpunkter.

Under arbetets gång märkte jag också att jag ibland uttryckte mig som att läsaren redan hade kännedom om vissa saker trots att jag inte hade förklarat dem. Jag har försökt fånga upp dessa lösa trådar genom att låta personer som inte har min kännedom om skuldsanering läsa igenom texten och komma med synpunkter.

1.5 Disposition

I uppsatsens andra kapitel finner ni en övergripande beskrivning av skuldsaneringsförfarandet och de kriterier som ska vara uppfyllda för att en skuldsanering ska komma till stånd.

I det tredje kapitlet går jag igenom de särskilda regler som gäller för skulder till det allmänna, samt vad förarbetena säger om just skatteskulder.

I det fjärde kapitlet beskrivs några fall där förekomsten av skatteskulder har varit den direkta eller indirekta orsaken till att det har ifrågasatts om det verkligen är skäligt att bevilja gäldenären skuldsanering.

I det avslutande femte kapitlet presenteras en analys av de särskilda regler som gäller kring skatteskulder och de rättsfall som tagits upp i kapitel fyra, samt en jämförelse mellan skatteskulder och andra skulder när det kommer till beviljandet av skuldsanering.

2 Skuldsanering

2.1 Syftet med skuldsanering

I förarbetena till den första skuldsaneringslagen kan vi redan i andra meningen läsa vad skuldsanering innebär, och det är att en fysisk person helt eller delvis befrias från betalningsansvaret för sina skulder.⁵ Varför ska då någon som har ådragit sig stora skulder komma undan sitt betalningsansvar?

Det huvudsakliga syftet med skuldsanering är faktiskt inte så komplicerat. Det är ett rehabiliterande syfte där svårt skuldsatta människor ska få en möjlighet att lösa sina ekonomiska problem, vilket på sikt förväntas leda till ett drägligare och ett mer samhällsnyttigt liv, en ny chans helt enkelt. Ekonomiska problem har visat sig i förlängningen leda till andra personliga problem, som inte endast drabbar den enskilde och hans närmaste, utan även samhället i stort i form av kostnader för produktionsbortfall, vård m.m. Det rehabiliterande syftet bör därför enligt lagstiftaren framträda klart.

Samtidigt måste det rehabiliterande syftet vägas mot de enskilda borgenärernas intresse av att få behålla sin fordringsrätt ograverad. I förlängningen är även detta ett samhällsintresse; att upprätthålla betalningsmoralen.

Lagstiftaren hade även en tro på att skuldsaneringssystemet skulle verka preventivt så att färre människor hamnar i situationer där de blir överskuldsatta i och med att det kommer bli svårare att erhålla krediter.⁶ Men i en rapport från

⁵ Prop. 1993/94:123 s. 1

⁶ Prop. 1993/94:123 s. 73

Konsumentverket angående överskuldssättning från år 2003 framgår det att hushållen under senare år snarare ökat sin belåning, samt att det dessutom har blivit lättare för privatpersoner att erhålla krediter under de tio år som skuldsaneringslagen har funnits.⁷ Det preventiva syftet kan således ifrågasättas.⁸

Ytterligare ett syfte som tas upp i förarbetena är att skuldsaneringsystemet ska gynna borgenärerna på så sätt att gäldenären kan komma att betala i alla fall en del av sina skulder. Lagstiftaren önskade att skuldsaneringsystemet skulle utformas på ett sätt så att både gäldenären och hans borgenärer gynnas, och därmed även samhället i stort.⁹ Skuldsaneringen ska därför som regel vara förenad med en särskilt uppgjord betalningsplan som löper över en femårsperiod.¹⁰ Det kan dock finnas skäl till att bestämma en kortare betalningsplan än fem år, men då ska dessa skäl enligt lagtexten vara ”beaktansvärda”.¹¹

Att en gäldenär helt saknar betalningsförmåga är dock inget som hindrar en skuldsanering, utan tvärtom bör dessa fall särskilt uppmärksammas. Det krävs dock att man redan under utredningen av skuldsaneringsärendet kan konstatera att den framtida betalningsförmågan verkligen är så dålig att en betalningsplan inte kan upprättas. Om så är fallet kan man istället få en skuldsanering utan betalningsplan, vilket i praktiken innebär att skuldsaneringsgäldenären blir befriad från

⁷ Konsumentverket, PM 2003:4, Överskuldssättning – omfattning, orsaker och förslag till åtgärder.

⁸ SOU 2004:81 s. 149

⁹ Prop. 1993/94:123 s. 73

¹⁰ Prop. 1993/94:123 s. 117 f.

¹¹ Skuldsaneringslagen (2016:675) 34 §

betalningsansvar för sina skulder utan att behöva betala någonting alls på dem.¹²

2.2 Skulderna

Lagstiftaren ansåg att för att ett skuldsaneringsystem ska kunna tjäna sina syften så bör skuldsaneringsinstitutet vara generellt, det vill säga i möjligaste mån omfatta alla gäldenärens skulder. Det innebär även att det allmännas fordringar på skatter och avgifter omfattas av en skuldsanering.¹³

I förarbetena till skuldsaneringslagen berörs dock frågan huruvida skatter och avgifter bör omfattas av en skuldsanering på samma villkor som andra fordringar. Alternativet skulle vara att istället tillämpa ett parallellt system för ned- och avskrivningar av skatteskulder m.m. Lagstiftaren anser dock att de bör ingå på lika villkor eftersom ett enhetligt system är att föredra. Men också för att skuldsaneringsinstitutet ska kunna uppfylla sitt syfte med att totalreglera gäldenärens ekonomi på ett effektivt sätt.¹⁴

En skuldsanering omfattar därför som huvudregel alla penningfordringar mot gäldenären som har uppkommit innan beslutet om att inleda en skuldsanering har fattats. Det innebär också att alla de fordringar som eventuellt uppstår efter ett beslut om inledande av skuldsanering inte omfattas av denna.¹⁵

¹² Prop. 1993/94:123 s. 109 f.

¹³ Prop. 1993/94:123 s. 76

¹⁴ Prop. 1993/94:123 s. 116 ff.

¹⁵ Hellner och Mellqvist s. 26

Dock finns det andra fordringar som undantas, och dessa är; fordran på familjerättsligt underhåll,¹⁶ en fordran för vilken borgenären har panträtt eller annan förmånsrätt enligt 6 eller 7 § förmånsrättslagen (1970:979) eller retentionsrätt, till den del säkerheten räcker för att täcka fordringen. En fordran där borgenären, innan ett beslut om inledande av skuldsanering har hunnit fattas, har fått förmånsrätt enligt 8 § förmånsrättslagen, när det gäller egendom som har tagits i anspråk vid verkställighet undantas också. Även en fordran som inte har förfallit till betalning och som är beroende av att borgenären tillhandahåller en motprestation, eller en fordran som är tvistig.¹⁷ Om en fordran är beroende av villkor, inte är till beloppet fastställd eller inte har förfallit till betalning,¹⁸ så får det bestämmas att den inte ska omfattas av skuldsaneringen. Detta gäller även en fordran som är ogrundad.¹⁹

2.3 Villkoren för skuldsanering

Det första villkoret som ska vara uppfyllt för att få en skuldsanering är att gäldenären är en fysisk person. Om gäldenären är näringsidkare så får skuldsanering beviljas endast om de ekonomiska förhållandena i näringsverksamheten är enkla att utreda, och gäldenären inte är belagd med näringsförbud

¹⁶ Fordran omfattas av skuldsanering om Försäkringskassan, eller ett utländskt offentligt organ, har inträtt i den underhållsberättigades ställe.

¹⁷ Skuldsaneringslag (2016:675) 31 §

¹⁸ Om gäldenären har studieskulder till CSN så omfattas således inte den delen av skulden som inte har förfallit till betalning vid inledandet av skuldsaneringen.

¹⁹ Skuldsaneringslag (2016:675) 32 §

enligt lagen (2014:836) om näringsförbud. Gälldenären ska även ha sina huvudsakliga intressen i Sverige.

Gälldenären ska inte rätteligen kunna betala sina skulder, och den oförmågan ska med hänsyn till samtliga omständigheter kunna antas bestå under överskådlig tid (kvalificerad insolvens).

Det måste även vara skäligt med hänsyn till gälldenärens personliga och ekonomiska förhållanden att skuldsanering beviljas. Här ska särskilt beaktas omständigheterna vid skuldernas tillkomst, de ansträngningar som gälldenären har gjort för att fullgöra sina förpliktelser och det sätt som gälldenären har medverkat under handläggningen av skuldsaneringen.

Om gälldenären tidigare har beviljats skuldsanering så krävs det särskilda skäl för att kunna bevilja det ännu en gång.²⁰

Rekvisitet om allmän skälighet är tillsammans med det kvalificerande insolvensrekvisitet de två grundläggande rekvisiten som måste vara uppfyllda för att skuldsanering ska kunna beviljas. Vi kommer därför att titta lite närmare på dessa båda.

2.3.1 Kvalificerad insolvens

Ett av de rekvisiten som ska vara uppfyllda för att komma i fråga för skuldsanering är att gälldenären måste vara kvalificerat insolvent. Det betyder att hen inte kan betala sina skulder allteftersom de förfaller samt att denna oförmåga inte endast är tillfällig, utan kan antas bestå under överskådlig tid. Lagstiftaren

²⁰ Skuldsaneringslag (2016:675) 5–10 §§

ansåg här att det i princip inte ska gå att se att insolvensen någonsin kommer att upphöra.²¹ När man ska räkna ut om en gäldenär är kvalificerat insolvent eller inte så gör man en sammanställning av alla gäldenärens skulder med aktuella räntesatser, samt räknar fram vad gäldenären kan betala på sina skulder per månad. Om gäldenärens betalningsutrymme är noll, och inte förväntas förbättras med tiden, eller understiger de månatliga räntekostnaderna på skulderna, så är detta ett starkt indicium på att insolvensen är varaktig. Men det behöver inte vara så, då det är många faktorer som spelar in när det kommer till hurvida en gäldenär anses vara kvalificerat insolvent eller inte. Det är till exempel skillnad om en gäldenär har råkat ut för konjunkturbetingad arbetslöshet eller om hen helt enkelt inte har den utbildning eller de färdigheter som krävs för att erhålla ett arbete. Om arbetsförmågan är nedsatt till följd av sjukdom måste man se till sjukdomens varaktighet, och om gäldenären närmar sig pensionsålder måste man ta hänsyn till de förändrade inkomsterna i och med övergång från arbetsliv till pension. Gäldenären ska dock alltid ha gjort rimliga försök att skaffa sig så goda inkomster som möjligt.²² Som exempel kan nämnas att om en gäldenär väljer att arbeta deltid, trots att hen både har förmåga och möjlighet att arbeta heltid, så ska en inkomst motsvarande heltidsarbete användas vid beräkning av gäldenärens insolvens.²³

²¹ Prop. 1993/94:123 s. 91 f.

²² Hellner och Mellqvist s. 73 ff.

²³ RH 1996:129

I NJA 2010 s. 496 hade Kronofogden beslutat om skuldsanering där gäldenärens betalningsutrymme hade bestämts till 5 078 kr per månad, som skulle betalas ut till borgenärerna varje månad under fem års tid. Detta förväntades täcka 88% av den totala skuldbördan, som vid inledandet av skuldsaneringen var 347 284 kr. Beslutet överklagades av CSN eftersom nämnden inte ansåg att gäldenären uppfyllde kravet på kvalificerad insolvens.

HD gjorde i huvudsak följande bedömning avseende gäldenärens betalningsförmåga. Domstolen utgick från hennes aktuella inkomst och från ett antagande om normal löneutveckling, samt att hon på längre sikt kommer att kunna arbeta på heltid fram tills pensionen. Hennes förmåga att göra betalningar på skulderna antogs därför bli god och hennes betalningsutrymme öka med åren. Under många år kommer betydande delar av betalningarna att avse upplupna räntor, men inom en överskådlig framtid så kommer hon ha möjlighet att betala av på kapitalbeloppen. Hennes betalningsutrymme fick anses vara så pass stort att skulderna, trots det årliga räntepåslaget, kunde beräknas minska över tid. Och det borde inte vara omöjligt för henne att bli skuldfri på åtminstone 15 års sikt (Bortsett från skulden till CSN som inte har förfallit till betalning). Det var därför inte möjligt att säga att hon skulle sakna förmåga att betala sina skulder inom överskådlig tid. Hon kunde därför inte anses uppfylla kravet på kvalificerad insolvens i 4 § första stycket skuldsaneringslagen (2006:548).²⁴

²⁴ Rekvisitetet angående kvalificerad insolvens återfinns nu i skuldsaneringslagen (2016:675) 7 §

Efter detta har det kommit ännu ett avgörande, NJA 2013 s. 128, där en 79-årig gäldenär skulle kunna betala sina skulder på åtta år. Men med hänsyn till hans ålder, hälsotillstånd och ekonomiska förhållanden ansåg HD ändå att han uppfyllde kravet på kvalificerad insolvens.

I förarbetena till den nya skuldsaneringslagen ansåg lagstiftaren att begreppet kvalificerad insolvens behövde förtydligas och nyanseras. Detta då utredningen har konstaterat att 2010 års rättsfall har fått en betydande inverkan på bedömningen av det kvalificerade insolvensrekvisitet, och att överskådlig tid regelmässigt har tolkats betyda 15 år.

Utredningen har även kommit fram till att det finns gäldenärer som har försökt göra rätt för sig, och skaffa sig så goda förutsättningar som möjligt att betala sina skulder, som då har missgynnats framför gäldenärer som har gjort få eller inga ansträngningar. Detta befaras kunna få en negativ inverkan på betalningsmoralen.

Det har också konstaterats att tillämpningen av det kvalificerade insolvensrekvisitet ibland har medfört att gäldenärer som har haft ett behov av ekonomisk rehabilitering inte har fått möjlighet till detta. Vikten av att göra en individuell prövning som tar hänsyn till förhållandena i det enskilda fallet framhålls, och 2013 års rättsfall styrker denna ståndpunkt.²⁵

²⁵ Prop. 2015/16:125 s. 69 ff.

2.3.2 Skälighet

För att skuldsanering ska komma i fråga så måste det även vara skäligt med hänsyn till gäldenärens personliga och ekonomiska förhållanden att bevilja hen skuldsanering.²⁶ Vid den allmänna skälighetsbedömningen ska det särskilt beaktas omständigheterna vid skuldernas tillkomst, de ansträngningar som gäldenären har gjort för att fullgöra sina förpliktelser och det sätt som gäldenären har medverkat under handläggningen av skuldsaneringen.²⁷

Jag tänkte nu bryta ner skälighetsrekvisitet och titta närmare på vilka omständigheter och ansträngningar som lagstiftaren syftar på och som ska särskilt beaktas vid bedömningen.

Vi börjar med att se till omständigheterna vid skuldernas tillkomst. Härmed avses hur och varför en skuld har uppstått. Lagstiftaren nämner särskilt de fall där gäldenären har skuldsatt sig i betydande omfattning strax innan en ansökan om skuldsanering, och att en sådan skuldsättning givetvis kan verka diskvalificerande för gäldenären.

Här diskuteras det även hur skulder som härrör från en tidigare bedriven näringsverksamhet ska behandlas. Om skulderna har uppstått på grund av att gäldenären har försökt driva en näringsverksamhet men misslyckats och då dragit på sig stora skulder så anser lagstiftaren att detta normalt ska beaktas positivt vid den allmänna skälighetsbedömningen. Det kan här vara en ren tillfällighet att näringsverksamheten bedrivits i en

²⁶ Prop. 1993/94:123 s. 94

²⁷ Skuldsaneringslagen (2016:675) 9 § och prop. 1993/94:123 s. 98 f.

sådan form att betalningsansvaret kvarstår även efter att verksamheten är nedlagd. Men om det istället är så att näringsverksamheten har anknytning till brottslig verksamhet så bör detta givetvis tala emot skuldsanering vid den allmänna skälighetsbedömningen.

Skadeståndsfordringar som grundar sig på brott bör normalt hindra en skuldsanering, då det vore stötande om någon som har dömts för allvarlig brottslighet och på grund av detta ålagts att betala skadestånd sedan skulle få detta nedsatt genom en skuldsanering. Men lagstiftaren säger även att skadeståndsfordringar inte generellt bör undantas från skuldsaneringslagens tillämpningsområde, utan det kan finnas undantagsfall där skuldsanering kan beviljas trots att en sådan fordran ingår i gäldenärens skuldbörda. Exempelvis när det är frågan om ett skadestånd av äldre datum där gäldenären har fullgjort en del av sin betalningsförpliktelse, eller där den skadelidande är positivt inställd till en skuldsanering för gäldenären, eller där skadeståndet i förhållande till resterande skuldbörda är relativt litet. Fordringar på utomobligatoriska skadestånd som inte har uppkommit genom brott ska i princip behandlas likadant.²⁸

Som exempel kan nämnas Ö 4614–16 där gäldenären (GH) år 2007 hade dömts för mordbrand och grovt olaga hot till fängelse i fyra år, samt förpliktigades att betala 150 000 kr i skadestånd. Merparten av skadeståndet avsåg kränkingsersättning till de två målsäganden som utsattes för det grova olaga hotet. Brottsoffermyndigheten hade i allt väsentligt

²⁸ Prop. 1993/94:123 s. 99 ff.

betalat ut kränkingsersättningen och tagit över kravet mot GH. År 2009 dömdes GH för våld mot tjänsteman till fängelse i tre månader och förpliktigades att betala skadestånd till tre målsäganden om totalt 15 000 kr.

HD anförde i huvudsak följande. En kriminell livsföring ska naturligtvis beaktas vid skälighetsprövningen, men skuldsanering bör dock inte nekas som ett slags sanktion med anledning av den brottsliga verksamheten. Man bör istället se det så att en rimligt ordnad livsföring i allmänhet ska vara en förutsättning för att gäldenären ska ha ansetts ansträngt sig för att fullgöra sina förpliktelser. Kriminaliteten i sig väger vanligtvis dock inte särskilt tungt som motargument. Men bedömningen blir en annan om de skulder som omfattas av skuldsaneringen till någon del är en följd av den brottsliga verksamheten. Brott sanktioneras inte bara genom det straffrättsliga påföljdssystemet utan även genom att gärningsmannen ska ekonomiskt ersätta de som har drabbats av brottsligheten. Även om gärningsmannen inte kan betala sina skulder bör han ändå under en rimlig tid bära den skuldbörda som han har ådragit sig genom de brott som han har begått. Behovet av att upprätthålla gäldenärens ansvar för en skuld som tillkommit genom brott bör så småningom kunna ställas efter rehabiliteringsintresset. När det kommer till hur lång tid en skuld som har uppkommit på grund av brott ska kunna hindra en skuldsanering så kan det, beroende på omständigheterna, handla om några år men många gånger bör tiden vara avsevärt längre. En given utgångspunkt är också att ju grövre brottet är desto längre tid bör det inverka på bedömningen, och särskild

betydelse bör läggas vid om brottet allvarligt kränkt en annan individs personliga integritet.

HD ansåg att en mordbrand av det aktuella slaget innefattar i allmänhet sådana kränkningar, präglade av hänsynslöshet eller likgiltighet, av andras rätt till trygghet och välbefinnande att det talar för en lång tids absolut hinder mot skuldsanering. Det hade dock förflutit tio år sedan gärningen begicks, och GH hade inte heller dragit på sig några nya skulder efter år 2011. GH:s behov av ekonomisk rehabilitering var uppenbart, och för att kunna återanpassas till samhället behövde han även befrias från den skuldbörda som han inte hade möjlighet att betala. Vid en samlad bedömning fann HD det därför skäligt att bevilja GH skuldsanering.²⁹

Vi går vidare och tittar på de ansträngningar som gäldenären har gjort för att fullgöra sina förpliktelser. I förarbetena till skuldsaneringslagen fanns här även ett krav på att gäldenären själv skulle ha försökt nå en uppgörelse med sina borgenärer.³⁰ Detta krav togs dock bort vid införandet av 2006 års skuldsaneringslag.³¹ Nu innebär de ansträngningar som lagstiftaren talar om att gäldenären inte aktivt har försökt hålla sig undan krav från borgenärerna, handlat illojalt gentemot dem, eller helt enkelt inte betalat något på sina skulder trots att hen har haft möjlighet till det.³²

²⁹ Jmf. RH 2014:47 Här konstaterade HovR att det inte kunde anses skäligt att bevilja CA skuldsanering då det fanns skadeståndsfördringar på grund av brott, trots att Brottsoffermyndigheten hade övertagit fordran och brotten låg nästan 10 år tillbaka i tiden.

³⁰ Prop. 1993/94:123 s. 98

³¹ Prop. 2005/06:124: s. 28 ff.

³² Prop. 1993/94:123 s. 94 ff.

Här kommer vi även in på de fall när den gäldenär som vill komma i fråga för skuldsanering har skattefordringar som grundar sig på skönstaxering. Om en skönstaxering varit föranledd av att den skattskyldige inte har fullgjort sin deklarationskyldighet så talar denna försummelse mycket starkt mot att bevilja en skuldsanering vid den allmänna skälighetsbedömningen. Det bör därför krävas att den skattskyldiga, innan hen kan bli föremål för skuldsanering, först ordnar upp sina mellanhavanden med Skatteverket. Det vill säga att hen lämnar in fullständiga och korrekta deklARATIONER för den eller de perioder som hen har blivit skönstaxerad. Trots det anser lagstiftaren inte att det finns någon anledning att generellt utesluta den som har blivit skönstaxerad från skuldsaneringsförfarandet, och det bör därför inte heller införas någon särreglering för dessa fordringar.³³

2.4 Förfarandet i korta drag

Det är gäldenären själv som ansöker om skuldsanering, men hen kan få hjälp av kommunens budget- och skuldrådgivare att sammanställa sin ansökan. Ansökan skickas sedan in till Kronofogden, antingen via deras e-tjänst eller via vanlig post. När ansökan har inkommit går en skuldsaneringshandläggare igenom den och bedömer om villkoren för att erhålla skuldsanering är uppfyllda (se avsnitt 2.3).

Om gäldenären uppfyller villkoren beslutas det om att inleda skuldsanering, och om inte så beslutas det istället om

³³ Prop. 1993/94:123 s. 117 ff.

avslag. Beslutet om inledande är ett preliminärt beslut och innebär att gäldenären har förutsättningar för att få ett beslut om skuldsanering. Enligt den nya skuldsaneringslagen ska gäldenären börja betala till Kronofogden redan vid inledandebeslutet, och summan som ska betalas ska framgå av beslutet.³⁴ Beslutet om inledande kungörs i PoIT och utöver detta meddelas de kända borgenärerna direkt och uppmanas att anmäla sina fordringsanspråk. Efter inledandebeslutet får det inte vidtagas några exekutiva åtgärder, som till exempel löneutmätning, för de fordringar som har uppkommit innan beslutet om inledande.³⁵

Här näst tas ett förslag på skuldsanering fram där det framgår bland annat vilka skulder som omfattas, hur mycket gäldenären ska betala och under hur lång tid. Huvudregeln är att betalningsplanen sträcker sig över fem år, men om det finns goda skäl så kan den förkortas.³⁶ I den nya skuldsaneringslagen har det även införts två betalningsfria månader per år, dessa är förlagda till juni och december.³⁷ Förslaget skickas sedan först till gäldenären för ett godkännande innan det skickas vidare ut till alla borgenärer (samt borgensmän och solidariskt betalningsansvariga om sådana finns) för att de ska ha möjlighet att yttra sig över det innan beslut fattas.

Därefter beslutar Kronofogden om den som har sökt ska få skuldsanering eller inte. Kronofogden kan besluta om

³⁴ Skuldsaneringslag (2016:675) 18 §

³⁵ Skuldsaneringslagen (2016:675) 42 §

³⁶ Prop. 2015/16:125 s. 69 ff.

³⁷ Skuldsaneringslag (2016:675) 38 §

skuldsanering även om någon eller några av borgenärerna har sagt nej till förslaget, och beslutet är såklart överklagningsbart.³⁸

När beslutet om skuldsanering har vunnit laga kraft så löper skuldsanering på i fem år från beslutsdatum. Om beslutet är förenat med betalningsplan så ska denna också vara i fem år, om det inte finns beaktansvärda skäl att bestämma en kortare tid.³⁹ Genom skuldsaneringen befrias gäldenären från betalningsansvar för alla de skulder som omfattas av skuldsaneringen, förutom till den del som ska betalas genom en eventuell betalningsplan. Detta gäller även de skulder som har uppkommit innan inledandet av skuldsaneringen men som inte är kända i ärendet, så länge som de inte omfattas av de undantag som räknas upp under 31 §.⁴⁰

Under skuldsaneringens gång kan det finnas skäl att ompröva denna antingen efter ansökan från borgenär vars fordring ingår i skuldsaneringen eller på ansökan från gäldenären. Om ansökan om omprövning kommer från en borgenär så kan beslutet ändras i viss del eller till och med upphävas.⁴¹ Om ansökan om omprövning istället kommer från gäldenären så får beslutet endast ändras, inte upphävas.⁴²

³⁸ Skuldsaneringslagen (2016:675) 45 §

³⁹ Skuldsaneringslagen (2016:675) 34 §

⁴⁰ Skuldsaneringslagen (2016:675) 47 §

⁴¹ Skuldsaneringslagen (2016:675) 48 §

⁴² Skuldsaneringslagen (2016:675) 49 §

3 Skulder till det allmänna

3.1 Preskription

Något som skiljer skulder till det allmänna⁴³ från andra skulder är reglerna kring preskription. Preskription innebär att borgenären förlorar sin rätt att kräva betalning för sin fordran. Den allmänna preskriptionstiden är tio år, men för konsumentfordringar är den tre år. Som konsumentfordran räknas en fordran på en vara eller tjänst som en näringsidkare, i sin yrkesmässiga verksamhet, tillhandahåller en konsument för huvudsakligen enskilt bruk. Även en fordran på bostadshyra har ansetts vara en konsumentfordran.⁴⁴ Den treåriga preskriptionstiden gäller dock inte fordringar som grundar sig på löpande skuldebrev, även om fordran i sig är att klassa som en konsumentfordran.

Preskriptionstiden räknas alltid från fordrans tillkomst och kan avbrytas på följande sätt; gäldenären bekräftar/erkänner skulden,⁴⁵ gäldenären får ett skriftligt krav eller påminnelse avseende skulden från borgenären, borgenären åberopar fordran vid domstol, i ett konkursförfarande, vid förhandling om offentligt ackord eller för verkställighet hos Kronofogden. Om ett preskriptionsavbrott sker så börjar en helt ny preskriptionstid om tre respektive tio år att löpa.⁴⁶

⁴³ Skatte- och avgifter

⁴⁴ RH 1989:102

⁴⁵ Detta kan ske genom att hen betalar ränta eller amortering, eller till exempel lovar att hen ska betala eller ber om en betalningsplan.

⁴⁶ Utmätning s. 53 f.

De flesta fordringar till det allmänna följer dock inte bestämmelserna i preskriptionslagen. Avseende skattefordringar gäller istället lagen (1982:188) om preskription av skattefordringar m.m. där det föreskrivs en fast preskriptionstid om fem år. Preskriptionen kan alltså inte avbrytas eller förlängas på samma sätt som för civilrättsligt grundade fordringar. Huvudregeln för skattefordringar är att den femåriga preskriptionstiden börjar räknas från utgången av det kalenderår när skatten förföll till betalning.

I vissa situationer förlängs preskriptionstiden automatiskt, och ett sådant fall är om en skuldsanering inleds. Då preskriberas fordran i allmänna mål tidigast två år efter utgången av det kalenderår då beslutet att inleda skuldsanering meddelades, eller om man beslutar om skuldsanering, då ett återstående skuldbelopp skulle ha betalats. Andra fall när preskriptionstiden förlängs per automatik är om Skatteverket eller någon annan sökande i ett allmänt mål har beviljat anstånd med betalningen eller om det har beslutats om företagsrekonstruktion.

Om Kronofogden skriftligen har beviljat uppskov med betalning så preskriberas skatteskulden tidigast vid utgången av det kalenderår då betalningen ska vara fullgjord.

På ansökan av Skatteverket kan förvaltningsrätten genom beslut i vissa fall förlänga preskriptionstiden. Dessa fall är; om gäldenären gör sig av med egendom för att försvåra indrivning, stadigvarande vistas utomlands, försöker hålla sig undan eller saknar känd adress och det inte kan klarläggas var hen finns. Om något av dessa villkor är uppfyllt så får förvaltningsrätten förlänga preskriptionstiden om inga särskilda skäl talar emot det.

Dessa möjligheter till förlängning har dock använts väldigt sparsamt, och det är bara vid mycket stora belopp eller andra speciella omständigheter som Skatteverket gjort en ansökan om förlängning.⁴⁷

3.2 När uppstår skatteskulden?

Allmänt anses en fordran avseende inkomstskatt ha uppkommit när inkomståret har gått ut. I skuldsaneringsavseende passar detta synsätt bra, den inkomstskatt som belöper på det år under vilket skuldsaneringen inleds inte kommer att omfattas av skuldsaneringen.⁴⁸

I sin kommentar till 2006 års Skuldsaneringslag framhåller dock Hellners och Mellqvist att det inte är riktigt så enkelt. I fråga om inkomstskatt skiljer man på fordran på preliminärskatt och slutlig skatt. Enligt skatteförfarandelagen skiljer man även på preliminärskatt som betalas genom skatteavdrag (A-skatt) och skatt enligt särskild debitering (F-skatt eller särskild A-skatt).⁴⁹

Statens anspråk på A-skatt inträder succesivt allteftersom arbetsgivaren betalar ut lön. Med hänsyn till detta så borde det vara riktigt att säga att en fordran på A-skatt uppkommer kontinuerligt.

Särskild A-skatt betalas av den skattskyldige efter beslut från skattemyndigheten. Enligt skatteförfarandelagen debiteras den senast den 18 januari inkomståret, och ska sedan betalas med

⁴⁷ Utmätning s. 56 f.

⁴⁸ Prop. 1993/94:123 s. 118

⁴⁹ Skatteförfarandelagen (2011:1244) 55 kap.

lika stora belopp varje månad. Fordran på särskild A-skatt får därför anses uppstå när den debiteras.

När det kommer till F-skatt betalas denna endast av personer som driver näringsverksamhet, vilka endast kan komma i fråga för skuldsanering i vissa fall (8 § skuldsaneringslagen eller F-skuldsanering). I det fall det blir aktuellt får frågan om fordringens uppkomst besvaras på samma sätt som för särskild A-skatt.

Vad gäller slutlig inkomstskatt så fastställs denna genom taxering, och det har länge antagits att denna regelmässigt uppkommer vid beskattningsårets utgång.⁵⁰

I förarbetena till den nya skuldsaneringslagen (2016:675) lyfts problematiken kring skattefordringars uppkomst. När en näringsverksamhet har upphört genom konkurs är tidpunkten för skattefordringarnas uppkomst utredd genom konkursen. I fråga om ett eventuellt företrädaransvar enligt skatteförfarandelagen bör ansvarsfordran anses ha uppstått på skattens eller avgiftens ursprungliga förfallodag. Det finns dock ingen särskild reglering beträffande uppkomsten av skatte- och avgiftsfordringar, utan frågan för helt enkelt avgöras genom att se till vilken slags skatt eller avgift det gäller och vilka omständigheter betalningsskyldigheten grundar sig på.⁵¹ Vad gäller slutlig skatt så ger förarbetena stöd för att uppkomsttidpunkten ska bestämmas till utgången av det beskattningsår som skatten avser.⁵²

⁵⁰ Hellner och Mellqvist s. 120 f.

⁵¹ Prop. 2015/16:125 s. 138 f.

⁵² Prop. 1993/94:123 s. 118, se även prop. 2005/06:124 s. 43 och prop. 2015/16:125 s. 138 f.

Det finns även ett rättsfall som ger stöd för samma synsätt, och detta rättsfall kommer vi att titta närmare på här nedan då det även behandlar Skatteverkets kvittningsrätt.⁵³

3.3 Avräkning av överskjutande skatt

I NJA 1999 s. 248 behandlas frågan om Skatteverkets rätt till avräkning av överskjutande skatt på tidigare beslutad skatt. Gälldenären hade vid inledandet av skuldsaneringen en skatteskuld om 46 160 kr. Beräkning gjordes att gälldenären skulle få en överskjutande skatt om 22 030 kr som enligt förslaget om skuldsanering skulle betalas ut i en klumpsumma proportionerligt till alla borgenärerna. I övrigt skulle det inte finnas någon betalningsplan då gälldenären saknade betalningsutrymme. Innan skuldsaneringsbeslutet hade vunnit laga kraft skedde en avräkning av den överskjutande skatten mot den förfallna skatteskulden. HD konstaterade att skatteskulden hade uppkommit innan beslut om inledande av skuldsanering, samt att trots beslut om inledande hade fattats så är kvittning tillåtet enligt allmänna regler. Det innebär att en borgenär har rätt att kvitta sin förfallna fordran mot gälldenärens motfordran om frigörelsetiden för denna har infallit. Dock inte efter det att beslutet om skuldsanering har vunnit laga kraft, vilket inte var fallet här. HD ansåg därför att gälldenärens betalningsutrymme skulle bestämmas utan hänsyn till den uteblivna

⁵³ NJA 1999 s. 248

skatteåterbäringen, vilket innebar att skuldsaneringen skulle gälla utan betalningsplan.⁵⁴

3.4 Latenta skatteskulder

I skatterättsliga sammanhang används ibland uttrycket latent skatteskuld för att beskriva en skatteskuld som kan uppstå i framtiden. Det kan till exempel avse en framtida försäljning av en tillgång som kommer att utlösa en beskattning. Den latent skatteskulden kan inte fastställas till ett exakt belopp eftersom den är beroende av ett antal okända faktorer så som om och när en försäljning sker, vad vinsten kommer att bli samt den skattskyldigas övriga inkomster. En latent skatteskuld skiljer sig från en villkorad fordran genom att den uppstår först när den skattskyldiga vidtar en åtgärd som utlöser beskattningen.⁵⁵

Om en person som ansöker om skuldsanering riskerar att få en stor skatteskuld under skuldsaneringens gång kan det rehabiliterande syftet med skuldsaneringen äventyras. De latent skatteskulderna omfattas nämligen inte av skuldsaneringen då de inte har uppstått innan inledande beslutet, samt inte är till beloppet fastställda.⁵⁶

⁵⁴ NJA 1999 s. 248

⁵⁵ SOU 2014:44 s. 217

⁵⁶ SOU 2014:44 s. 219 f.

4 Skatt och skuldsanering

4.1 Skönstaxering

Av skatteförfarandelagen 57 kap 1 § framgår det att om skatt, eller underlag för att ta ut skatt, inte kan beräknas tillförlitligt på grund av att den skattskyldige inte har lämnat självdeklaration, eller det finns brister i deklARATIONEN eller underlaget till denna, så ska skatten eller underlaget för att ta ut skatt uppskattas till det belopp som framstår som skäligt med hänsyn till vad som har framkommit i ärendet. Detta innebär att den skattskyldige skönstaxeras. Enligt skatteförfarandelagen 49 kap 6 § ska även ett skattetillägg tas ut om den skattskyldige har skönstaxerats.⁵⁷

Om förutsättningarna för en skönstaxering föreligger så ska Skatteverket fastställa en så korrekt taxering som möjligt. Skatteverket får alltså inte försöka tvinga fram en självdeklaration eller uppgifter genom att använda sig av en medvetet för hög skönstaxering. Om Skatteverket vill använda något som påtryckningsmedel så ska de istället tillämpa vite och skattetillägg.⁵⁸

Här nedan kommer jag att ta upp några intressanta avgöranden från tingsrätterna som behandlar just skuldsanering och skönstaxering.

⁵⁷ Skatteförfarandelagen (2011:1244)

⁵⁸ Skatteverkets vägledning – Skönsrättsliga beslut om skatter och avgifter

4.1.1 Norrtälje tingsrätt Mål nr Ä 623-16

TO fick avslag på sin ansökan om skuldsanering den 26 april 2016. Avslaget grundade sig på att TO inte ansågs uppfylla det allmänna skälighetsrekvisitet då hans skulder till stor del bestod av skatteskulder, vilka till och med hade uppstått efter det att han skickat in sin ansökan om skuldsanering. Hans ansökan om skuldsanering inkom i juli 2015, men han hade därefter debiterats preliminärskatt i februari 2016 samt skönstaxerats i januari samma år. Hans totala skatteskuld uppgick till ca 400 000 kr och utgjorde en betydande del av hans skuldbörda.

I förarbetena till skuldsaneringslagen (prop. 1993/1994:123 s 119) nämns att en skönstaxering som föranletts av att den skattskyldiga inte har uppfyllt sin deklarationsskyldighet är en försummelse som talar mycket starkt emot en skuldsanering. En person som vill ha skuldsanering ska först ordna upp sin situation med Skatteverket genom att lämna in fullständiga och korrekta deklARATIONER för den period som har blivit föremål för skönstaxering. Vidare sägs att för att ett skuldsaneringsförfarande ska vara meningsfullt och genomförbart så ska gäldenären ha förändrat sitt ekonomiska beteende (prop. 1993/1994:123 s. 98 ff.). TO har genom att skuldsätta sig ytterligare efter det att han lämnat in sin ansökan om skuldsanering inte visat på att han har brutit sitt skuldsättningsbeteende. Att bevilja TO en skuldsanering i dagsläget hade allvarligt undergrävt det allmännas förtroende för skuldsaneringssystemet.

TR instämde i Kronofogdens bedömning och avslog överklagandet på de av Kronofogden anförda skälen.

TR påpekade dock att beslutet inte hindrade TO att på nytt ansöka om skuldsanering, efter att han har visat på att han har förändrat sitt ekonomiska beteende och ordnat upp situationen med Skatteverket, genom att lämna in de fullständiga och korrekta deklARATIONERNA som saknas.

4.1.2 Kristianstad tingsrätt Mål nr Ä 1412-15

Kronofogden avslog IE:s ansökan om skuldsanering den 5 juni 2015. IE överklagade beslutet och efter genomgång av handlingar i ärendet meddelade tingsrätten följande.

I likhet med Kronofogden fann TR att IE var kvalificerat insolvent, frågan var istället om det kunde anses skäligt att han beviljades skuldsanering. Merparten av IE:s skulder hänförde sig till hans tidigare bedrivna näringsverksamhet. Något som enligt prop. 1993/1994:123 s. 100 ska tala för att en skuldsanering beviljas vid den allmänna skälighetsbedömningen. Det hade emellertid framkommit att IE, under den tid som merparten av skulderna hade uppstått, hade fått sin F-skattsedel återkallad på grund av bristande redovisning och betalning. Han hade inte heller uppfyllt sin deklARATIONSSKYLDIGHET för åren 2012 och 2013, och hade under samma period även gjort ett arvsavstående. Att IE inte hade fullgjort sin deklARATIONSSKYLDIGHET är något som starkt talade emot att han skulle beviljas skuldsanering. Det finns dock ingen anledning att generellt utesluta någon från

skuldsaneringsförfarandet då denna på grund av bristande deklarerings blivit skönstaxerad (prop. 1993/1994:123 s. 119). Någon enstaka negativ omständighet ska vid en skälighetsbedömning normalt inte själv föranleda avslag på ansökan om skuldsanering. I IE:s fall hade det dock framkommit en rad omständigheter som sammantaget innebar att IE inte kunde anses ha ansträngt sig för att fullgöra sina förpliktelser. Därför ansåg TR inte att det var skäligt att bevilja IE skuldsanering, och Kronofogdens avslagsbeslut ändrades således inte.

4.2 Ställföreträdaransvar enligt skatteförfarandelagen

Av skatteförfarandelagen 59 kap 12 och 13 §§ framgår det att om någon i egenskap av företrädare för en juridisk person uppsåtligen eller av grov oaktsamhet inte har gjort skatteavdrag med rätt belopp, anmälan om F-skatt eller betalat skatt eller avgift, så är företrädaren tillsammans med den juridiska personen skyldig att betala skatten eller avgiften.⁵⁹

Här nedan kommer jag att ta upp några rättsfall som visar på hur domstolarna ställer sig till ställföreträdaransvar när det kommer till att bedöma skäligheten av en skuldsanering.

⁵⁹ Skatteförfarandelagen (2011:1244)

4.2.1 NJA 1998 s. 259

I NJA 1998 s. 259 vägrades skuldsanering för en före detta näringsidkare i visst fall då skulderna uppkommit till följd av underlåtenhet att betala in arbetsgivaravgift och A-skatt. Gälldenären (CJ) drev näringsverksamhet i två bolag vilka båda försattes i konkurs år 1991. Efter konkurserna dömdes CJ för brott mot uppbördslagen⁶⁰ med betalningsansvar om 160 000 kr, samt ålades ställföreträdaransvar om drygt 1,5 miljoner kronor. När CJ ansökte om skuldsanering år 1995 var hans totala skuldbörda 2,4 miljoner kronor, och av denna utgjordes merparten av skulder till staten enligt de båda domarna. HD anförde att brottsligheten visserligen inte bedömts vara uppsåtlig (grov oaktsamhet), men att det hade rört sig om stora belopp och pågått under lång tid. Skuldsättningen hade därmed ökat väsentligt och CJ hade med andra ord använt skattemedel som riskkapital i sina bolag. Mot denna bakgrund framstod det inte som skäligt att bevilja honom skuldsanering.

4.2.2 RH 1996:7

I RH 1996:7 blev en gälldenär (JÅ) nekad skuldsanering då han hade ålagts betalningsskyldighet för obetalda skatter och arbetsgivaravgifter. Även här rörde det sig om ett brott begånget genom grov oaktsamhet, avseende stora belopp och under lång tid, vilket enligt HovR starkt talade emot att JÅ skulle beviljas skuldsanering.

⁶⁰ Ersatt med skatteförfarandelagen (2011:1244)

4.2.3 NJA 2003 s. 437

Dessa båda fall kan jämföras med NJA 2003 s. 437 där en gäldenär (JD) beviljades skuldsanering år 2001, trots att hon tidigare dömts för bokföringsbrott. JD hade tidigare bedrivit näringsverksamhet i ett aktiebolag som försattes i konkurs år 1990. Hon dömdes i samband med detta för grov oredlighet mot borgenärer och bokföringsbrott. JD hade även gått i personlig borgen för bolagets skulder och det var genom denna borgen merparten av hennes skulder härstammade. Här var det alltså inte frågan om ett oaktsamhetsbrott, men merparten av skulderna härstammade dock inte heller från själva brottet. JD nekades skuldsanering år 1994 med hänvisning till den tidigare brottsligheten. HD ansåg att omständigheterna vid brottsligheten, i förening med den långa tid som har förflutit, medförde att det inte längre fanns anledning att neka JD skuldsanering på grund av detta.

4.2.4 Göteborgs tingsrätt Mål nr Ä 1496-16

Kronofogden avslog JK:s ansökan om skuldsanering den 11 januari 2016. JK överklagade beslutet och begärde att han skulle beviljas skuldsanering.

TR delade Kronofogdens bedömning om att JK var kvalificerat insolvent, och det första villkoret för skuldsanering var därmed uppfyllt. Frågan var då om det kunde anses skäligt att bevilja honom skuldsanering med hänsyn till hans personliga och ekonomiska förhållande. JK och hans maka hade under åren 2010

och 2011 bedrivit näringsverksamhet tillsammans. Bolaget som de drev försattes i konkurs den 2 december 2011. Enligt en dom från förvaltningsrätten från år 2012 var JK solidariskt betalningsansvarig för bolagets obetalda skatter och avgifter, eftersom han ansågs ha handlat grovt oaktsamt. Han hade i juni 2015 även godkänt ett strafföreläggande för bokföringsbrott. Merparten av JK:s skulder var hänförliga till den tidigare bedrivna näringsverksamheten, vilket enligt motiven till skuldsaneringslagen bör beaktas positivt vid den allmänna skälighetsbedömningen. Dock faller detta då det har förekommit inslag av bristfällig bokföring eller försummad deklarationsskyldighet.

JK hade ålagts betalningsskyldighet enligt 12 kap. 6 § skattebetalningslagen⁶¹ och godkänt ett strafföreläggande avseende bokföringsbrott. Det framgick dock att underlåtenheten att se till att bolaget betalade sina skatter och avgifter inte ansågs ha skett uppsåtligen, utan att det var frågan om ett oaktsamhetsbrott. Det rörde sig inte heller om någon svår eller omfattande brottslighet. Makarna hade inte försökt gynna sig själva ekonomiskt och verkade ha haft ambitionen att driva bolaget seriöst. Näringsverksamheten bedrevs endast i 1,5 år och det hade nu gått nästan 4,5 år sedan konkursen. TR ansåg därför inte att JK hade bedrivit verksamheten på ett sätt som skulle diskvalificera honom från möjligheten att få en skuldsanering. Kronofogdens avslagsbeslut upphävdes därför och ärendet återförvisades till Kronofogden för fortsatt handläggning.

⁶¹ Ersatt med skatteförfarandelagen (2011:1244)

4.2.5 Värmlands tingsrätt Mål nr Ä 1995-16

NA beviljades skuldsanering den 18 april 2016. Skatteverket överklagade beslutet och anförde i huvudsak följande. NA:s skatteskulder hade uppkommit genom att hon hade påförts ett företrädaransvar enligt skattebetalningslagen⁶². Hon hade genom att ställa upp som styrelseledamot i bolaget sett till så att de hade fått alkoholtillstånd. Hon hade även gett sin make fullmakt att företräda bolaget och genom detta möjliggjort driften av bolaget, och sett till så att den faktiska företrädaren för bolaget hade haft möjlighet att driva det. Detta medförde i sin tur att stora skatteskulder uppkom under perioden september 2010 till maj 2011. Då NA hade valt att vara helt passiv i driften av bolaget så kunde det inte anses som att hon hade bedrivit någon seriös verksamhet.

NA motsatte sig att beslutet om skuldsanering ändrades och anförde att då hennes make hade fotboja så ställdes hans nystartade företag på henne. Skulderna uppkom då maken startade bolaget, hon hade inte varit aktiv i bolaget och var inte heller medveten om skulderna. Maken skulle tagit över bolaget när han hade avtjänat sitt straff, och hon trodde att han hade gjort det.

TR påpekade att även då skulderna hade uppkommit under en tid då gäldenären var näringsidkare, vilket vanligtvis talar för

⁶² Ersatt med skatteförfarandelagen (2011:1244)

skuldsanering vid skälighetsbedömningen, så bestod skulderna till större delen av obetalda skatter och avgifter vilket istället talar mot en skuldsanering. Skulder som grundar sig på skadestånd på grund av brott bör normalt hindra en skuldsanering, även skulder som grundar sig på skadestånd utan brottslig grund. Härvid gäller att skulder avseende skadestånd grundat på grov vårdslöshet talar starkare emot skuldsanering än vad skulder grundat på strikt skadeståndsansvar gör.

Betalningsansvar enligt 12 kap. 6 § skattebetalningslagen⁶³ kan jämföras med annan skadeståndsskyldighet som uppkommit utom ett kontraktsförhållande, och ska tala mot en skuldsanering vid den allmänna skälighetsbedömningen. I NA:s fall hade hon på grund av grov oaktsamhet ålagts personligt betalningsansvar för bolagets skatteskulder, och det skedde förhållandevis nyligen. TR fann vid en samlad bedömning att det inte var skäligt att NA beviljades skuldsanering. Med ändring av Kronofogdens beslut avslog TR NA:s ansökan om skuldsanering.

4.3 Illojalt beetende

4.3.1 Södertörns tingsrätt Mål nr Ä 13952-16

DB beviljades skuldsanering den 26 september 2016.

Skatteverket överklagade beslutet och anförde i huvudsak följande. Merparten av DB:s skatteskulder uppstod efter det att en skatterevision gjorts i hans enskilda näringsverksamhet år 2013. Revisionen avsåg år 2010 och 2011 och visade att det

⁶³ Ersatt med skatteförfarandelagen (2011:1244)

fanns stora oredovisade intäkter som inte hade tagits upp i inkomstdeklarationen. Efter revisionen påfördes DB inkomstskatt, mervärdesskatt samt skattetillägg avseende två tillfällen. Skattetilläggen grundades på att DB hade lämnat oriktiga uppgifter i sin deklaration, vilket först rättades till under den pågående revisionen år 2013. Skatteverket ansåg att DB:s agerande måste ses som illojalt och därför skulle han inte beviljas skuldsanering.

TR anförde i huvudsak följande: Av 9 § skuldsaneringslagen (2016:675) framgår det att skuldsanering får beviljas om det är skäligt med hänsyn till gäldenärens personliga och ekonomiska förhållanden. Av andra stycket i samma paragraf framgår det att vid skälighetsbedömningen ska det särskilt beaktas omständigheterna vid skuldernas tillkomst, de ansträngningar som gäldenären har gjort för att betala sina skulder och på vilket sätt gäldenären har medverkat under handläggningen av skuldsaneringsärendet.

Det allmänna skälighetsvillkoret har inte förändrats i och med den nya skuldsaneringslagen, utan motsvaras av 4 § i 2006 års skuldsaneringslag (prop. 2015/2016:125 s. 52 och 208). Att en skattskyldig inte har fullgjort sin deklarationsskyldighet är en omständighet som starkt talar emot att bevilja hen skuldsanering när man gör den allmänna skälighetsbedömningen. Av förarbetena till den ursprungliga skuldsaneringslagen (1994 års skuldsaneringslag) framgår det dock att den som på grund av bristande deklarerat blivit föremål för skönstaxering inte

generellt ska uteslutas från skuldsaneringsförfarandet (prop. 1993/1994:123 s. 119).

Av de handlingar som återfanns i Kronofogdens akt framgick det att den huvudsakliga orsaken till DB:s ekonomiska problem berodde just på den skatterevision som utmynnade i såväl påförda skatter som skattetillägg. Grunden till detta var att han hade lämnat felaktiga uppgifter i sin deklaration, och vid en jämförelse av de deklarerade och de bokförda intäkterna så skilde det som mest nästan 1,5 miljoner kronor. Skillnaderna var så pass stora att de rimligtvis inte kunde ha uppstått av misstag.

Sammantaget ansåg TR att DB hade hanterat sin ekonomiska situation på ett illojalt sätt gentemot det allmänna och att sättet som hans skulder hade uppkommit på därför starkt talade emot att bevilja honom skuldsanering. I vilket fall hade det ännu gått för kort tid sedan skulderna uppstod för att det redan skulle vara skäligt att bevilja honom skuldsanering. Kronofogdens beslut skulle därför ändras.

4.3.2 Ystad tingsrätt Mål nr Ä 1364-14

JE fick avslag på sin ansökan om skuldsanering och överklagade beslutet till TR. Grunden till avslaget var att det inte ansågs skäligt att JE erhöll skuldsanering, bland annat eftersom han medvetet vidtagit åtgärder för att inte få överskjutande skatt, i syfte att förhindra utmätning av denna till förmån för hans borgenärer. Han hade även kort innan ansökan om skuldsanering lagt ner sin näringsverksamhet, och därmed blivit helt utan

inkomst och betalningsförmåga. TR lämnade överklagandet utan bifall.

5 Analys

5.1 Kvalificerad insolvens och preskription

När det kommer till kvalificerad insolvens så spelar skatteskuldernas preskriptionstid stor roll. För att en gäldenär ska anses vara kvalificerat insolvent så krävs det att hen inte rätteligen kan betala sina skulder inom överskådlig tid. Och även om bedömningen av vad som är överskådlig tid kan variera från fall till fall beroende på vad förutsättningarna är, så ligger det som huvudregel kring en 15 års period (se NJA 2010 s. 496 under avsnitt 2.3.1). Det innebär att skatteskulder som huvudregel preskriberas inom denna period då de har en fast preskriptionstid på fem år, med få möjligheter till förlängning. När en gäldenär med skatteskulder ansöker om skuldsanering kan det mycket väl bli så att hen inte uppfyller det kvalificerade insolvensrekvisitet, eftersom skatteskulderna faller bort inom en femårsperiod. Det innebär i praktiken att en gäldenär kan ha flera miljoner i skatteskulder, men ändå inte anses vara kvalificerat insolvent. Här skiljer sig skatteskulder markant från andra fordringar då de har en fast preskriptionstid där avbrott eller förlängning som huvudregel inte sker, medan en vanlig civilrättslig skuld i princip aldrig behöver bli preskriberad så länge som preskriptionsavbrott sker med jämna mellanrum.

Dock så förlängs preskriptionstiden på skattefordringar per automatik vid inledandet av skuldsanering, så att fordran preskriberas tidigast två år efter utgången av det år där beslut om inledande fattades. Det innebär i praktiken att en gäldenär som

får ett beslut om inledande av skuldsanering och sedan ett avslagsbeslut kan ha fått förlängd preskriptionstid på sina eventuella skattefordringar. De fall då detta förväntas spela någon större roll bör vara förhållandevis få. Det krävs dels att gäldenären ska ha skattefordringar som innan preskriptionsförlängningen skulle preskriberats tidigare än inom två år från inledandeårets slut, och dels att just denna gäldenär ska få ett avslagsbeslut efter ett beslut om inledande har fattats.

En förlängning av preskriptionstiden med lite drygt två år kan dock spela stor roll för en gäldenär, särskilt om hen har löneutmätning och därför är tvingad att leva på existensminimum. Vid en preskriptionsförlängning skulle det innebära ytterligare två års tid på existensminimum för att fortsätta betala av på en skuld som annars hade kunnat bli preskriberad. Om gäldenären har andra skulder, med höga räntesatser, kan en preskriptionsförlängning leda till att skuldbördan under de extra åren ökar markant. Här kan även nämnas att när det kommer till civilrättsliga fordringar så kan ett inledande av skuldsanering leda till att även deras preskriptionstid förlängs. När borgenärer som annars inte kontaktat gäldenären för att göra ett preskriptionsavbrott får upp ögonen för hen i och med kungörelsen i PoIT.

5.2 En skatteskulds uppkomsttidpunkt

Att olika former av skatteskulder har olika uppkomsttidpunkt behöver inte spela någon större roll vid ett skuldsaneringsförfarande. Alla fordringar som finns innan

inledandet av skuldsanering omfattas av denna (förutom de som räknas upp bland undantagen, se avsnitt 2.2). Och uppkomsttidpunkten spelar då endast roll när man gör den allmänna skälighetsbedömningen, till exempel om flertalet av gäldenärens fordringar har uppstått nära inpå ansökningstillfället så kan detta tala emot en skuldsanering. Det är egentligen främst när en skatteskuld tillkommer efter beslutet om inledande av skuldsanering, men innan det slutgiltiga beslutet har vunnit laga kraft, som den kan ställa till problem.

Låt säga att en person ansöker om skuldsanering och får ett beslut om inledande i december år 2016. När sedan förslaget om skuldsanering har skickats ut och blivit godkänt av samtliga borgenärer framkommer det att gäldenären har fått en skatteskuld som avser år 2016. Eftersom slutlig skatt enligt förarbetena ska anses ha uppstått vid inkomstårets slut betyder det att skattefordran har uppstått efter beslutet om inledande och således inte kan omfattas av skuldsaneringen. Är skatteskulden mindre till beloppet så kan de såklart finnas möjligheter för gäldenären att lösa problematiken genom att betala in den slutliga skatten, men om det rör sig om ett större belopp torde hen inte ha den möjligheten.

Enligt den nya skuldsaneringslagen (2016:675) börjar gäldenären betala enligt upprättad betalningsplan direkt efter beslut om inledande och lever därför på existensminimum med liten möjlighet att spara undan pengar för oväntade utgifter. Innan den nya skuldsaneringslagen trädde i kraft så hade gäldenären en

större möjlighet att spara pengar från det att beslutet om inledande hade fattats och fram tills betalningsplanen påbörjades, vilket skedde först efter beslutet om skuldsanering. Om skatteskulden inte betalas så kommer den så småningom att förfalla till Kronofogden för verkställighet. Och om gäldenären har betalningsutrymme i sin inkomst så kan verkställighet ske i form av löneutmätning. Det innebär i praktiken att en gäldenär som betalar till sina borgenärer enligt skuldsaneringens betalningsplan, och därigenom lever på existensminimum, nu även ska åläggas att betala den nya skatteskulden genom löneutmätning. Eftersom löneutmätning är en exekutiv åtgärd så kommer denna gå före den i skuldsaneringen upprättade betalningsplanen, vilken räknas som en frivillig uppgörelse. Det innebär i sin tur att gäldenären inte kommer kunna göra sina betalningar enligt betalningsplanen och borgenärerna kan då kräva att beslutet om skuldsanering ska upphävas på grund av bristande betalning. Samma dilemma skulle såklart uppstå om gäldenären ådrog sig nya skulder, som inte var skatteskulder, efter beslutet om inledande av skuldsanering. Skillnaden här är att för att få nya skulder måste gäldenären göra något aktivt (ta ett lån, handla på kredit eller mot faktura etc.), medan en skatteskuld kan uppstå successivt under året, till exempel genom att gäldenärens arbetsgivare betalar in för lite skatt.

Är det då egentligen rätt att resonera så att skatteskulden avseende slutlig skatt först uppstår vid årets slut? Jag anser inte att det är det, utan att det borde finnas möjlighet att se den som successivt uppkommen under året, och att endast en del av

skulden då uppstått efter inledandet av skuldsaneringen. Att en fordran på slutlig skatt ska stjälpas en hel skuldsanering rimmar inte väl varken med det rehabiliterande syftet eller samhällsnyttan i stort. Jag anser istället att det borde föras ett närmare samarbete mellan Kronofogden och Skatteverket för att lösa problematiken angående slutlig skatt som uppstår i gränslandet mellan ett inledande och ett beslut om skuldsanering. Utan att den enskilda, i det här fallet skuldsaneringsgäldenären, kommer i kläm. De fall där detta samarbete skulle aktualiseras torde bli förhållandevis få då det krävs dels att skuldsanering är inledd och dels att gäldenären ska få en skatteskuld innan ett slutligt beslut hinner fattas och vinna laga kraft. Om samhällsnyttan i stort kan gynnas av att staten skaffar sig ett flexibla synsätt angående skatteskuldernas uppkomsttidpunkt i ett skuldsaneringssammanhang, så anser jag att det borde vara värt den ekonomiska förlusten som följer.

5.3 Skatteverkets kvittningsrätt

Att Skatteverket har samma kvittningsrätt som andra borgenärer är egentligen inget kontroversiellt. Men om vi börjar fundera över hur den överskjutande skatten uppstår så kanske det egentligen inte är ett rättvist system utan mer en stor fördel för staten. Om den överskjutande skatten uppstår genom att gäldenärens arbetsgivare har betalat in för mycket skatt under det gångna året så borde dessa pengar även komma de andra borgenärerna tillgodo. Att skatten har varit högre innebär i sin tur att betalningsutrymmet i gäldenärens inkomst har varit lägre,

pengar som borgenärerna då har gått miste om vid till exempel en löneutmätning. Här kan jag tycka att det rätta borde vara att betala ut den överskjutande skatten proportionerligt till alla borgenärerna.

Men det kan även vara så att gäldenärens överskjutande skatt beror på diverse avdrag som hen skatterättsligt har rätt att göra, till exempel för resekostnader eller ränteavdrag. Här kan det istället argumenteras att överskottet rättmätigt borde tillfalla Skatteverket, då det har tillkommit genom skatterättsliga avdrag.

Det skulle dock inte fungera i praktiken att göra skillnad i rätten till kvittning beroende på hur den överskjutande skatten har uppstått. Jag anser inte heller att det finns ett behov av att förändra reglerna kring kvittningsrätten i en skuldsanering då den sällan aktualiseras.

5.4 Latenta skatteskulder

Latenta skatteskulder är som sagt eventuella framtida skatteskulder som ännu inte har uppstått eller är till beloppet fastställda. Ett exempel på en situation där en latent skatteskuld kan uppstå är följande. Gäldenären äger ett hus som är köpt för 500 000 kr och värderas vid inledandet av skuldsaneringen till 800 000 kr. Gäldenären har dock under de år som hen har ägt huset lånat mer pengar med huset som säkerhet, så den totala skulden på huset är nu 800 000 kr. Om huset säljs för 800 000 kr så gör gäldenären en skatterättslig vinst på 300 000 kr för vilken hen måste skatta 30% (90 000 kr). Här hade man kunnat sanera

bort den delen av bostadsskulden som inte hade haft täckning i fastigheten, om fastigheten hade värderats till lägre än 800 000 kr. Problemet här är att skulden i sig har täckning, men skatten kommer ändå att uppstå vid en eventuell försäljning. Det kommer alltså inte att finnas kvarvarande lån, men istället en stor skatteskuld som inte kommer kunna betalas.

Här skulle dock en skuldsanering beviljas ändå eftersom det skulle resoneras att gäldenären inte behövde sälja sitt hus. Men det kan ju uppkomma situationer när gäldenären kunde bli tvingad att sälja huset, till exempel om huset måste renoveras för att inte rasa ihop, mögelsaneras för stora summor, vattenläcka som inte täcks av försäkring, sjukdom, skilsmässa etc. etc. Troligtvis är detta scenario inte heller något som går att få in under omprövningsrätten då det var känt redan vid inledandet av skuldsaneringen att gäldenären hade ett hus samt vad det var belånat till. Det som istället kommer att ske är att samma problematik uppstår som gällande den slutliga skatten ovan (se avsnitt 5.2).

Här anser jag att det borde finnas större möjligheter att väga in en potentiell framtida skatteskuld när det kommer till bedömningen av om en skuldsanering ska anses vara skälig eller inte. Att inte ta hänsyn till en stundande skatteskuld kan vara att göra skuldsaneringsgäldenären en björntjänst. Särskilt när reglerna kring att få skuldsanering en andra gång är så stränga som de är i dagsläget. Om det fanns en möjlighet att avslå en skuldsaneringsansökan på den grund att det var högst troligt att gäldenären inom en snar framtid skulle få en större skatteskuld,

så kunde gäldenären uppmanas att först aktualisera skatteskulden och sedan återkomma med sin skuldsaneringsansökan. Det skulle då medföra att skatteskulden, istället för att potentiellt stjälpa hela skuldsaneringen, kunde ingå bland de skulder som sanerades bort. Jag anser att en sådan möjlighet hade svarat bättre mot det rehabiliterande syftet med skuldsaneringen, än att helt bortse från risken med latent skatteskulder.

5.5 Skönstaxering

Både lagstiftaren och rättsväsendet är rörande överens om att en gäldenär som har en skuld som härstammar från skönstaxering som huvudregel först måste ordna upp sina mellanhavanden med Skatteverket innan en skuldsanering kan bli aktuell. De två rättsfall som jag refererar till under avsnitt 4.1 är båda två från tingsrätterna, vilket jag tror tyder på att det inte har funnits någon anledning att dra ärendena vidare till högre instans. Att kräva att gäldenären lämnar in fullständiga och korrekta deklARATIONER för den period som skönstaxeringen avser är även ett led i hans ekonomiska rehabilitering. Skuldsaneringsinstitutet är inte tänkt att vara en ”quick fix” av gäldenärens ekonomiska problem, utan mer ett steg i en långsiktigare lösning för att förändra ett beteende. Ett av huvudsyftena med skuldsaneringsinstitutet är att rehabilitera gäldenären ekonomiskt och ett viktigt steg i detta är att få hen till att själv ta ansvar för sin ekonomi. Att kräva att gäldenären först lämnar in sina deklARATIONER kan jämföras med att kräva att gäldenären har slutat skuldsätta sig innan en skuldsanering kan bli aktuell. Trots det så har lagstiftaren inte

velat införa någon regel som generellt utesluter den som har blivit skönstaxerad från att få skuldsanering. Lagstiftaren har dock dragit en gräns vid de gäldenärer som har fått näringsförbud, vilka är hindrade från att få skuldsanering så länge som näringsförbudet består.

Min åsikt är att en liknande regel borde införas vid skönstaxeringar. Dels på grund av att det hade sparat tid och resurser, men även för att det tydligt hade visat på var gränsen för vad som är acceptabelt i skuldsaneringssammanhang går. Regeln hade dock kunnat nyanseras med till exempel en beloppsgräns för att inte bli kontraproduktiv.

5.6 Ställföreträdaransvar och kriminalitet

När det kommer till ställföreträdaransvar så glider vi mer in på hur man ska bedöma den kriminella aspekten av de skulder som finns. I både NJA 1998 s. 259 och RH 1996:7 rörde det sig om grova oaktshetsbrott som gällde stora belopp och hade pågått under en längre tid. I NJA 1998 s. 259 gick HD till och med så långt att de ansåg att gäldenären hade använt skattemedel som riskkapital i bolaget. Rätten ansåg inte att det var skäligt att bevilja gäldenären skuldsanering i något av de två fallen. Dock gjorde HD en annan bedömning i NJA 2003 s. 437 där gäldenären beviljades skuldsanering trots att hon tidigare hade dömts för grov oredlighet mot borgenärer och bokföringsbrott. Skillnaderna mellan detta fall och de två tidigare är som jag kan se att i NJA 2003 s. 437 härstammade merparten av gäldenärens skulder från att hon hade gått i personlig borgen för bolagets

skulder, det var alltså inte skatteskulder som i de två tidigare fallen. Det hade även förflutit längre tid mellan konkursen, som inträffade år 1990, och beslutet om skuldsanering som kom år 2001. I NJA 1998 s. 259 hade det endast gått fyra år från det att gäldenärens bolag gick i konkurs till dess att han ansökte om skuldsanering. I NJA 2003 s. 437 hade gäldenären sökt skuldsanering redan år 1994, men nekades då med hänvisning till brottsligheten. Så tidsaspekten är definitivt något som rätten lägger stor vikt vid, när det kommer till att bedöma huruvida det är skäligt eller inte att bevilja skuldsanering och det är brottslighet inblandat.

Här kan vi jämföra med skadeståndsfordringar där lagstiftaren redan i propositionen till den första skuldsaneringslagen gav som exempel att skuldsanering ändå kunde anses vara skäligt om skadeståndet var av äldre datum och gäldenären hade fullgjort en del av sin betalningsförpliktelse. I Ö 4614 – 16 uttalade HD att även om en gärningsman inte kan betala sina skulder så bör hen ändå under en rimlig tid bära den skuldbörda som hen har ådragit sig genom de brott som hen har begått. Något som jag finner särskilt intressant är att HD även påtalar att det ska finnas en kausalitet mellan brottets allvarlighetsgrad och tiden som det ska påverka skälighetsbedömningen i negativ riktning. Och så småningom kan behovet av att upprätthålla gäldenärens ansvar för den skuld som har tillkommit genom brott ställas efter rehabiliteringsintresset. I Ö 4614 – 16 hade gäldenären dömts för mordbrand år 2007. HD ansåg att ett sådant brott innefattar i allmänhet sådana hänsynslösa och likgiltiga kränkningar av

andras rätt till trygghet och välbefinnande att det talar för en lång tids absolut hinder mot skuldsanering. De ansåg dock att de tio år som hade gått från gärningstillfället var tillräckliga för att nu kunna bevilja en skuldsanering. I NJA 1998 s. 259 hade det bara gått fyra år från konkursen och det grova oaktsamhetskattebrottet till ansökan om skuldsanering, vilket inte ansågs vara tillräckligt lång tid enligt HD. Men när vi ställer de båda fallen mot varandra, är det då rimligt att ”förlåta” mordbrand efter tio år när ett skattebrott begånget genom oaktsamhet inte är ”förlåtet” efter fyra år? Är det mordbranden som borde bedömas allvarligare, eller är det skattebrottet som inte borde ses lika allvarligt på? Jag anser att om en gäldenär dömd för mordbrand kan komma i fråga för skuldsanering tio år efter brottet så borde fyra år vara tillräckligt för ett skattebrott som inte ens var uppsåtligt, i alla fall när man ställer dem i realitet till varandra. Att rätten inte resonerar på samma sätt kan tolkas som att de ser särskilt allvarligt på skattebrott.

Jag har även tagit upp två tingsrättsavgöranden som båda avgjordes under år 2016, det första av Göteborgs TR och det andra av Värmlands TR. De båda fallen är väldigt lika varandra när det kommer till skulderna samt även hur lång tid det har förflutit sedan brottsligheten begicks. I det första fallet drevs bolaget under åren 2010–2011 och försattes även i konkurs år 2011. År 2012 kom domen från förvaltningsrätten om solidariskt betalningsansvar för skatter och avgifter då gäldenären ansågs ha handlat grovt oaktsamt. Gäldenären godkände även ett strafföreläggande för bokföringsbrott år 2015. Även i det andra

fallet har gäldenären påförts betalningsansvar för skatter och avgifter uppkomna i bolaget under åren 2010–2011.

Men det är skillnaden mellan de båda som blir avgörande. I det första fallet ansåg TR att gäldenären inte hade försökt gynna sig själv ekonomiskt utan hade haft ambitionen att driva bolaget seriöst. I det andra fallet hade gäldenären, genom att ställa upp som styrelseledamot och ge sin make fullmakt att företräda bolaget medan hon själv varit passiv, möjliggjort driften av bolaget. Det hade således inte varit frågan om någon seriös verksamhet, och enligt TR kan betalningsansvaret jämföras med annan skadeståndsskyldighet som uppkommit utom ett kontraktsförhållande. I det första fallet ansåg därför TR att gäldenären inte skulle diskvalificeras från möjligheten att få en skuldsanering, medan i det andra fallet fann TR vid en samlad bedömning att det inte var skäligt att gäldenären beviljades skuldsanering.

Jag anser att tingsrätterna gör bra bedömningar i de båda fallen, och att det är viktigt hur de poängterar att näringsverksamheten i det första fallet ansågs seriöst bedriven, medan den i det andra fallet inte ansågs vara det. Jag anser dock att det även här känns orimligt att neka skuldsanering fem år efter ett oaktsamt skattebrott, när mordbrand slutar vara ett hinder efter tio år.

5.7 Illojalt beteende

I det första fallet från Södertörns TR hade gäldenären beviljats skuldsanering år 2016 vilket överklagades av Skatteverket på den

grund att de ansåg att han hade agerat illojalt. Skatteverket hade under år 2013 genomfört en revision i gäldenärens enskilda bolag avseende åren 2010 och 2011 och under denna upptäckt stora oredovisade intäkter som inte fanns redogjorda för i gäldenärens inkomstdeklaration. Först därefter rättade gäldenären till uppgifterna och påfördes inkomstkatt och mervärdesskatt samt även skattetillägg på grund av de tidigare oriktiga uppgifterna. TR gjorde bedömningen att gäldenären hade hanterat sin ekonomiska situation illojalt mot det allmänna, och att sättet som skulderna uppstått på talade starkt emot att han skulle beviljas skuldsanering. Rätten tillade även att det hade gått för kort tid från det att skulderna uppstod för att det skulle anses som skäligt att redan nu bevilja honom skuldsanering.

Detta avgörandet tyder på att rätten lägger stor vikt vid att gäldenären faktiskt ska ha ansträngt sig för att fullgöra sina förpliktelser, och särskilt när det kommer till skulder till det allmänna. Man kan ju argumentera att en överskuldssatt person som fortsätter att skuldsätta sig handlar illojalt mot sina borgenärer oavsett vad det är för slags skulder hen drar på sig. Men i skuldsaneringssammanhang talas det sällan om konsumtionsskulder som något graverande på samma sätt som skatteskulder. Att överskuldssatta personer fortsätter sitt skuldsättningsbeteende ses nästan som normalt, och ju fler skulder de har desto större anses behovet av ekonomisk rehabilitering vara.

I det andra fallet från Ystad TR ansågs gäldenären ha handlat illojalt genom att uppge att han aktivt hade vidtagit åtgärder för

att förhindra att få överskjutande skatt, eftersom denna ändå skulle utmätas till förmån för hans borgenärer. Han hade även, till synes utan skäl, lagt ner sin näringsverksamhet kort innan han ansökte om skuldsanering och därmed blivit utan inkomst.

Här kommer vi både in på ett illojalt handlande och att gäldenären inte har gjort vad han har kunnat för att fullgöra sina förpliktelser. Nu framgår det inte i fallet vad gäldenären har gjort för att förhindra att få överskjutande skatt, men det skulle till exempel kunna vara att han inte har yrkat på diverse avdrag som han egentligen skulle ha haft rätt till, bara för att undanhålla dessa pengar från sina borgenärer.

I ett av skönstaxeringsfallen (se avsnitt 4.1.2) nämns det att gäldenären även har gjort ett arvsavstående under samma period som han blivit skönstaxerad. Att aktivt avstå ett arv är ännu ett sätt att handla illojalt mot sina borgenärer då pengarna hade kunnat användas till att betala av på skulderna.

5.8 Slutsats

De frågor som jag hoppades kunna besvara med min uppsats var följande:

- Påverkar skatteskulder bedömningen av huruvida en person betraktas som kvalificerat insolvent eller inte, och i så fall hur?
- Påverkar skatteskulder bedömningen av huruvida det är skäligt att en person beviljas skuldsanering, och i så fall hur?

- Är det någon särskild problematik som enbart uppkommer i fråga om skatteskulder?

Att skatteskulder påverkar bedömningen om huruvida en person är att betrakta som kvalificerat insolvent eller inte står klart när vi kommer till de särskilda reglerna kring preskription för allmänna mål. Mitt resonemang bygger dock på att begreppet överskådlig tid tolkas som en tidsperiod om ca 15 år, men om tolkningen av begreppet ändras till att avse en kortare tidsperiod så kommer även preskriptionstidens betydelse att ändras. Det är dock inte troligt att tidsperioden som åsyftas kommer att tolkas som så mycket kortare att skatteskulderna inte skulle hinna bli preskriberade inom den. Själva skuldsaneringen i sig pågår ju i fem år, så en kortare tidsaspekt än det borde inte vara rimligt.

Det kan naturligtvis finnas undantagsfall där en betydligt kortare tidsperiod ändå kan bli aktuellt, till exempel om gäldenären är väldigt gammal eller har en dödlig sjukdom. Men dessa fallen skulle då vara just det; undantag.

Kan då skatteskulder påverka bedömningen av huruvida det är skäligt att bevilja en skuldsanering? Precis som med andra skulder så beaktar man särskilt omständigheterna vid skuldernas tillkomst och de ansträngningar som gäldenären har gjort för att fullgöra sina förpliktelser även när det kommer till skatteskulder. Här har vi kunnat se att skatteskulder som grundar sig på skönstaxering ofta leder till att det inte anses vara skäligt att bevilja en skuldsanering, innan gäldenären först har ordnat upp sina mellanhavanden med Skatteverket. Även om det påpekas i

förarbetena att gäldenärer som har blivit föremål för skönstaxering inte per automatik ska vara diskvalificerade från att erhålla skuldsanering, så verkar det vara mer regel än undantag att skuldsanering nekas den som har skönstaxerats.

När det kommer till ställföreträdaransvar enligt skatteförfarandelagen så är dessa skatteskulder i månt och mycket jämförbara med skadestånd då de grundar sig på brott. Vid skälighetsbedömningen ser vi att domstolarna tittar mycket på omständigheterna vid brottsligheten samt den tid som har förflutit sedan brotten begicks och skulderna uppstod.

Vi har även sett hur tingsrätten resonerar angående skälighet när en gäldenär har betett sig illojalt både mot det allmänna och mot sina borgenärer.

Både rekvisitet om kvalificerad insolvens och skälighetsrekvisitet är vagt formulerade vilket medför att det är upp till handläggaren att bedöma om de är uppfyllda. Till sitt stöd har hen förarbetena och den praxis som finns på området, men i specifika fall kan det såklart hända att området är outforskat. Jag anser inte att något av rekvisiten bör specificeras mer. Att redan i lagtexten till exempel ange hur många år som ska anses vara överskådlig tid skulle medföra att den skulle vara densamma för alla oavsett vilka andra omständigheter som låg för handen. Rekvisitets utformning som det ser ut idag öppnar upp möjligheten för olika bedömningar av vad som ska anses vara överskådlig tid beroende på för vem det gäller. Vilket vi även har sett i rättsfallen NJA 2010 s. 496 och NJA 2013 s. 128.

Jag anser inte heller att skälighetsrekvisitet bör bli mer specificerat. Att lagtexten är utformad som den är gör att det verkligen blir en bedömning i varje enskilt fall, och att handläggaren tvingas se till alla de omständigheter som är för handen innan hen gör sin bedömning. Om det skulle ske någon förändring i lagtexten så skulle jag hellre se att de gjorde den ännu mer vag genom att ta bort stycket med vilka omständigheter som särskilt ska beaktas. Genom att ta bort detta stycket hade man även tagit bort risken att handläggaren fokuserar alltför mycket på dessa omständigheter och på så sätt missar att ta med något annat viktigt i sin bedömning, alternativt inte ger det så stor tyngd som det egentligen borde.

Vad har jag då funnit för särskild problematik som endast är hänförlig till skatteskulder? Att uppkomsttidpunkten för skatteskulder varierar beroende på vad det är för sorts skatteskuld är något som vi vanligtvis inte ser hos andra fordringar. När vi pratar om fordringars uppkomst så finns det oftast en klar tidpunkt när betalningsskyldigheten inträder, till exempel när du får en beställd tjänst utförd, när du mottar en vara, undertecknar ett köpekontrakt eller annat avtal som innefattar en betalningsklausul. För skatteskulder är denna tidpunkt mer flytande och det har visat sig kunna ställa till med bekymmer i skuldsaneringssammanhang.

Även problematiken kring latent skatteskulder är något som vi inte ser när det kommer till andra fordringar. Det behöver dock inte bli ett problem så läge som gäldenären inte avyttrar den tillgång som utlöser den latent skatteskulden under

skuldsaneringen, men som jag påpekade ovan så kan det finnas fall då hen inte har något val.

Vad gäller Skatteverkets kvittningsrätt så kan problemet lösas genom att man inte låter själva handläggningen av skuldsaneringen dra ut på tiden. Bara beslutet om skuldsanering hinner vinna laga kraft innan den överskjutande skatten frigörs så faller ju kvittningsrätten. Handläggaren kan också redan från början uppmärksamma att beslutet inte kommer hinna fattas i tid, och låta bli att lägga ut den överskjutande skatten i en betalningsplan.

Käll- och litteraturförteckning

Betänkanden

Bet. 2015/16:CU19 *Skuldsanering – förbättrade möjligheter för överskuldsatta att starta om på nytt.*

Propositioner

Prop. 1993/94:123 *Skuldsaneringslag.*

Prop. 2005/06:124 *Ett enklare och snabbare skuldsaneringsförfarande.*

Prop. 2010/11:31 *Bättre möjlighet till skuldsanering.*

Prop. 2015/16:125 *Skuldsanering – förbättrade möjligheter för överskuldsatta att starta om på nytt.*

Statens offentliga utredningar

SOU 2004:81 *Ett steg mot ett enklare och snabbare skuldsaneringsförfarande: betänkande.*

SOU 2013:72 *Ut ur skuldfällan: betänkande.*

SOU 2014:44 *F-skuldsanering: en möjlighet till nystart för seriösa företagare: betänkande.*

Litteratur

Hellners, Trygve & Mellqvist, Mikael (2011).

Skuldsaneringslagen: en kommentar till 2006 års lag, 2 uppl.

Stockholm: Norstedts juridik

Utmätning, 6 utg. (2011). Sundbyberg: Kronofogden

Övriga källor

Alla vill göra rätt för sig: överskuldssättningens orsaker och konsekvenser. (2008). Solna: Kronofogden

Detaljerad statistik avseende skuldsaneringsärenden 2007 till och med 2016. Sundbyberg: Kronofogden

Kronofogdemyndighetens ställningstagande nr 7/16/Skusan – gäldenärs tillgång av fastighet eller bostadsrätt vid skuldsanering. Sundbyberg: Kronofogden

PM 2003:4: Överskuldssättning – omfattning, orsaker och förslag till åtgärder. Karlstad: Konsumentverket

Skatteverkets vägledning – Skönsmässiga beslut om skatter och avgifter

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

Ö 4614–16

NJA 2013 s. 128

NJA 2010 s. 496

NJA 2001 s. 601

NJA 2003 s. 437

NJA 1999 s. 248

NJA 1998 s. 259

Hovrätten

RH 2014:47

RH 1996:7

RH 1989:102

Tingsrätten

Södertörns tingsrätt Ä 13952–16

Göteborgs tingsrätt Ä 1496–16

Värmlands tingsrätt Ä 1995–16

Norrtälje tingsrätt Ä 623–16

Kristianstad tingsrätt Ä 1412–15

Norrtälje tingsrätt Ä 810–14

Ystad tingsrätt Ä 1364–14

Stockholms tingsrätt Ä 6821–14